

MICHELE LANZA

ROM
OG ARVEN EFTER
ALEXANDER

Roma e l'eredità d'Alessandro

OLIVETTI
LITTERATURFOND

1971

Oversættelse af
KAIA MØLLER, ELEONORA ROSE
og OLE HJORDT-VETLESEN

Oversættelsen er revideret af
PER KRARUP

HANS MAJESTÆT
KONG FREDERIK IX

ALLERUNDERDANIGST TILEGNET AF

MICHELE LANZA
ITALIENS AMBASSADØR VED
DET KGL. DANSKE HOF

MCMLXXI

Præsentation	9
Forord	11
Introduktion	17

FØRSTE DEL

I Mitradaterne – Tyrannerne i Kios	35
II Kongeriget Pontos' opståen	46
III Kongeriget Pontos og det seleukidiske kejserdømme	57
IV Rom griber ind i Orienten	76
V De første konflikter mellem Rom og Pontos – Kong Farnakes' initiativer	99

ANDEN DEL

I Begyndelsen til Mitradates VI Eupator's kongedømme – Erobringen af kongeriget det kimmeriske Bosporos og skythernes undertvingelse	115
II Mitradates' felttog på Krim, i Kaukasus, Kappadokien og Armenien	134
III Mitradates erobrer Lilleasien og Grækenland	154
✕IV Roms modoffensiv – Sulla og freden i Dardanum	173
V Mitradates Eupator og Publius L. Lucullus	199
VI Lucullus og Kong Tigranes af Armenien	231
(✕)VII Gnæus Pompeius i Asien	249
VIII Mitradates' død – Rom som Alexander d. Store's arvtager	275
Bibliografi	289

Dette essay er ikke et videnskabeligt værk, omend det er skrevet efter dybtgående studier og med videnskabelig alvor, men forfatteren – der er karrierediplomat – har på nærmeste hold oplevet nogle af de mest spændende og dramatiske begivenheder i de sidste fyrretyve år, og arbejdet er et resultat af studier og analyser af afspejlinger i vor tid fra en periode af antikkens historie.

Den periode, der er behandlet, er én af de mest komplicerede i antikkens historie, nemlig tidsrummet mellem Alexander d. Stores død (323 f. Kr.) og den endelige befæstelse af det romerske overherredømme i Lilleasien (63 f. Kr.), men blandt de talrige hændelser, der fandt sted i dette tidsrum, har forfatteren særlig rettet sin opmærksomhed mod begivenhederne omkring krigen mellem Rom og kongen af Pontos, Mitrdates Eupator. Specielt i disse begivenheder har forfatteren ment tydeligst at kunne finde elementer til et studium af det fænomen, der idag interesserer hele den menneskehed, der er rædselslagen ved tanken om dets eventuelle opståen, nemlig en konflikt mellem de to supermagter.

Efter forfatterens mening har der altid bestået to supermagter, nemlig Østen – der er det ideale udtryk for det totalitære despoti – og Vesten, der repræsenterer frihedsidealerne, og disse supermagter har altid været skæbnesvangert bestemt til at tørne sammen, såsnart én af dem mente sig i stand til at kunne forsøge at påtvinge den anden sit overherredømme. Krigen mod kong Mitrdates – der alt for længe blot var blevet anset for en lokal opsætsig potentat – tvang Rom til at gøre sig klart, at det nu var Rom, der som supermagt var Alexanders politiske arvtager og derfor ansvarlig for bevarelsen af den vestlige verdens ideologiske værdier.

For sent blev man desværre klar over denne tingenes tilstand, og det lykkedes således Orienten at generobre den stilling som supermagt, der var blevet den fratrædt af makedoneren, og en opblussen af den dødbringende konflikt mellem de to store rivaler lod derfor ikke vente længe på sig.

De ufravigelige opgaver for enhver magt der – frivilligt eller

ufrivilligt – er bestemt til at repræsentere Vesten må være: i tide at forstå frihedens væsentlige betydning blandt de værdier der vedrører menneskeslægten; konstant at indrette sig på nødvendigheden af at forsvare den og at forpligte sig til at genoprette den hvor den måtte blive trådt under fode: det er den lære, man bør uddrage af de historiske begivenheder, som forfatteren har lagt til grund for sit arbejde.

Alexander den Store, der var gået sejrrig ud af en fase i kampen på liv og død mellem Orient og Occident, var ved sin død ivrigt optaget af et forsøg på endeligt at udrydde årsagerne til denne konflikt.

Med sin sejr havde han tilintetgjort grundlaget for achæmenidernes politiske overmagt, som på den tid var det fornemste udtryk for alle værdierne i den orientalske Verden, og på den måde havde han sikret Vesten, det vil dengang sige Hellas, en absolut universel overlegenhed. Det var nu hans brændende ærgerrighed én gang for alle at fjerne selve eksistensberettigelsen af denne konflikt ved at søge at sammensmelte de to rivaliserende verdener i en ny form for materiel og ideel enhed.

Til at nå dette ædle mål var makedoneren selv den første til at indse, at brylluppet i Susa ikke var tilstrækkeligt. Dertil var modviljen, fjendtligheden og fordømmene for store på begge sider. De lod sig ikke let overvinde. Der ville altså kræves lang tid til at nå målet, og gennem en sådan lang periode måtte den vestlige verden nødvendigvis bevare sit eget uindskrænkede overherredømme over Asien for at kunne forebygge eller i tide kvæle enhver opdukkende lyst til „genrejsning“.

Der var kun én af diadokerne, Seleukos Nikator, der helt forstod disse grundlæggende retningslinier og fulgte dem i praksis, og alle hans efterfølgere vedblev siden at være tro mod disse principper. Man må derfor indrømme de seleukidiske herskere den umådelige fortjeneste, at de vedgik Alexanders asiatiske arv – og at de bestandig – omend med veksellende held – bestræbte sig på at holde de vestlige positioner i Østen og forhindre, at der derovre påny rejste sig en magt, der kunne true dem.

Det storslåede, men alt for ofte miskendte arbejde, seleukiderne havde udført, blev ikke belønnet med held, og hvad der midlertidigt var opnået, blev tilintetgjort. Ansvarer herfor påhviler væsentlig Rom. Romerne var ude af stand til at forstå den vældige historiske rækkevidde og værdsætte de uberegnelige fordele, de selv kunne have høstet ved på enhver måde at begunstige dette arbejde.

Den frygtelige tvekamp, man havde udkæmpet med Kartago, havde, forståeligt nok, rystet romerne dybt, og da de var uden kendskab til og interesse for Østens problemer, førtes de – ikke uden grund – til at betragte de to største hellenistiske magter, det makedonske rige og seleukidernes rige, som Hannibals naturlige forbundsfæller, som måske endda ikke var ufølsomme over for fristelsen til en dag for egen regning at gentage hans eksperiment på Italiens jord.

Da Makedonien var ordnet, blandede Rom sig efter megen tøven i Lilleasiens forhold: romerne gjorde det udelukkende for at bekæmpe seleukiderne, og da man næsten blev tvunget dertil på grund af en af disse herskeres utilgivelige fejl, slog man ham uopretteligt i løbet af ét eneste slag og ødelagde riget, så det glørværdige dynasti måtte affinde sig med kun at regere over sine begrænsede besiddelser i Syrien.

Seleukidernes fald og den deraf følgende lammelse af bestræbelsen på at bevare Vestens interesser i Østen, begunstigede, eller rettere fremskyndede brat de asiatiske folks så stærkt frygtede opvågnen og betegnede indledningen til deres genrejsning.

Denne genopvågnen, der fandt sted på samme tid inden for to forskellige geografiske områder, skulle imidlertid antage forskelligt fysiognomi de to steder og fremkalde helt forskellige reaktioner fra Roms side.

I Centralasien – i Armenien, Parthien, Hyrcanien, Mesopotamien, Adiabena, for ikke at nævne andre grænseområder – fik fænomenet straks et enormt omfang og var karakteriseret ved klart ekspansive tendenser, der fandt genklang i de gamle achæmenidiske traditioner. Da røret imidlertid, for øjeblikket i det mindste, var begrænset til en overmåde fjern egn af Orienten, der var helt udenfor det endnu meget begrænsede interesseområde, romerne havde i denne del af verden, var de ikke alene ikke bekymrede over denne bevægelse, men de benyttede sig endog selv af den til yderligere at svække de så stærkt ydmygede seleukider.

Da det til slut – hvis man vil tillade mig en digression fra emnet – lykkedes Rom at blive klar over den alvorlige fejl, man havde begået ved at føre en så tåbelig politik, og man hovedkuls søgte at udbedre skaden, var det allerede for sent.

Da barbarernes styrker var befriet for den stadige kontrol og den omhyggelige indflydelse fra seleukiderne, var de i mellemtiden blevet samlet og organiseret af de arsakidiske parthere til én ny politisk magt, der erklærede sig som arvtager

af det achæmenidiske rige. Påny var der en Orient, der stillede sig i modsætning til Occidenten: genoptagelsen af konflikten mellem de to rivaliserende verdener viste sig uundgåelig og skulle blive til virkelighed, førend Rom var i stand til at imødegå den på passende måde. Inden romerne opnåede sejren, skulle de komme til at kæmpe, næsten uden afbrydelse, gennem godt seks hundrede og firs år, og herunder føre de hårdeste krige, først mod parthernes Persien (53 f. Kr. – 225 e. Kr.) og derpå mod det sassanidiske Persien (226–629 e. Kr.), krige som i tidens løb blev stadig grusommere og mere sammenbidte.

Det sidste og største sammenstød – mellem Kejser Herakleios og storkongen Khosroes II Parwiz (609–629 e. Kr.) – skulle få karakter af en heroisk, desperat duel, hvis udfald lige til det sidste var usikkert, og som hele verden, fra Herakles' støtter til Kina, fra Skandinavien til Æthiopien, fulgte med tilbageholdt åndedræt, omend blot som et fjernt ekko. Herakleios' sejr over sin værdige modstander bragte Orienten, der var knust, men snart skulle rejse sig igen gennem Islam, i hænderne på en occident, der var ganske udmattet og ude af stand til endnu en gang over for Asien at påtage sig det umådelige materielle og ideelle ansvar, som Alexander og hans arvtagere seleukiderne i sin tid havde båret.

Overfor de orientalske folk i Centralasien havde romerne vist den største ligegyldighed, og det var den vigtigste årsag til den dramatiske udvikling, der lige blev antydet. Derimod var deres reaktion en ganske anden, nemlig umiddelbar og voldsom, da det samme fænomen opstod i et andet geografisk område: i Anatolien, i umiddelbar nærhed af de besiddelser, som romerne selv kontrollerede i denne egn. Men desværre for Occidenten skulle Rom også i dette tilfælde, som vi længere fremme skal se, begå en række alvorlige, utilgivelige fejl.

Genrejsningen af den orientalske verden i Lilleasien falder sammen med Kongen af Pontos, Mitrdates VI Eupator's bedrifter, og den antog i begyndelsen og bevarede længe rent lokal karakter af beskedent omfang.

Man har, også fra fremragende lærdes side, villet hæve Mitrdates til skyerne som en af de største skikkelser i den orientalske verden og betragte ham som en meget stærk personlighed, der brændte af ærgerrighed efter at overgå Alexander ved at skabe et vidtstrakt græsk-persisk rige, omfattende alle lande, der var beboet af grækere, foruden en stor del af Asien. Vir-

keligheden ser måske noget anderledes ud, og der er indlysende grunde til at foretage en revision og omvurdering af denne opfattelse. Man må nemlig gøre sig klart, at det i virkeligheden var romerne selv, der ikke alene skabte og gav næring til legenden om den store, krigeriske kong Mitradataes, men som også gjorde denne konge stadig mere forbitret og aggressiv og vakte helt afsindige ambitioner hos ham.

Kongen af Pontos var utvivlsomt en meget betydelig personlighed. I mange henseender, både negativt og positivt, var han absolut udover det almindelige. Ikke desto mindre var hans personlighed alt andet end fremragende; tværtimod – og dét er det vigtigste – den var både usikker og mangelfuld. Hvad angår de ambitioner, han nærede, viser de sig ved nøjere undersøgelse af de faktiske forhold at være meget lidet flatterende, næsten ynkelige. Den helleniseringsproces, som mitradaternes slægt havde gennemgået, havde givet ret lovende resultater, men netop som følge af seleukidernes fald var den brat blevet afbrudt, før den blev fuldendt. Mitradataes Eupator var moden nok og i grunden tilbøjelig til at stille sig på linie med Occidenten, så længe den vestlige verden gennem Roms virke fortsat ville opretholde sin stilling som overherre i Asien. Alligevel bevarede han latent i sig en så stærk iransk arv, at han uundgåeligt ville blive genindfanget af en Orient, som man måtte skønne havde faktiske muligheder for at rejse sig igen.

Usikkerheden i den situation, der var fremkaldt på den ene side af romernes indgriben i Lilleasien og på den anden side af deres ligegyldige holdning overfor de store problemer i Orienten, bidrog til at øge manglen på sindslig evægt hos Kongen af Pontos, som på én gang var en frygtsom og begærlig natur, og satte tillige en vel beregnet grænse for hans ambitioner. Alt dette måtte nødvendigvis afspejle sig umiddelbart i kongens politiske handlinger.

De omstændigheder, der havde begunstiget den almindelige rejsning blandt Asiens folk, gav Mitradataes mulighed for også at forøge sin egen magt ved nye erobringer. Denne lejlighed skulle han, ganske rigtigt, ikke lade sig slippe af hænde, men til forskel fra armenerne og partherne måtte hans ambitioner holdes inden for ret snævre grænser, fordi han for at virkeliggøre dem måtte handle med en forsigtighed, som tydeligt røber hans usikkerhed og undertiden ser ud som frygtsomhed.

Det højeste Mitradataes stræber efter er i grunden blot herredømmet over alle Sortehavets kyststrækninger og deres umiddelbare bagland. At trænge ind i Armenien, at ekspandere i

Mesopotamien eller i Syrien, at angribe Parthien, ville aldrig have strejft hans tanke. I den ægæiske del af Lilleasien synes det at have været begivenhederne, der har drevet ham frem. Næsten med magt tvinges han til at landsætte troppekontingenter i Grækenland, men han sætter aldrig selv foden på europæisk jord, og han søger ikke til det yderste at forsvare disse egne, som han indser han ikke kan beherske. Han led af et ligefrem overdrevet kompleks m. h. t. sin egen underlegenhed og svaghed overfor romerne. For at nå de mål, han har sat sig, undgår han derfor så længe som muligt provokationer, arrogant optræden og overilede handlinger. Al den slags er han bange for kunne påføre ham voldsomme reaktioner fra Roms side. Romernes tilstedeværelse i Anatonien forbitrer ham, men deres magt skræmmer ham. Han ønsker alt andet end at prøve kræfter med disse frygtelige „vestlige barbarer“. Langt hellere ville han komme overens med dem og opnå deres beskyttelse.

Næppe nogen af de fyrster i Asien, der havde fået ærestitlen „Romerfolkets ven og forbundsfælle“, ville have overholdt de forpligtelser, der var forbundet med denne titel, med større nidkærhed end kong Mitrادات Eupator – hvis det bare var lykkedes ham at opnå den. Men Rom vedblev at misforstå hans virkelige hensigter, overvurdere hans styrke og være ukendt med hans begrænsning. Det var atter, fordi romerne var dybt rystede af erfaringerne fra de puniske krige, at de faktisk ikke gjorde sig klart, at de havde at gøre med en beskeden lokal tyrant, utvivlsomt en god soldat, men en mere end middelmådig general, der var parat til på deres vegne at holde vagt ved grænserne til Kaukasus og til Armenien, når blot de lod ham i fred ved hans Sortehavsbækken. Tværtimod var de overbevist om, at han var en ny Hannibal, der var fast besluttet på for enhver pris at jage dem ud af Lilleasien og true dem i Europa.

Romerne troede for alvor, at Mitrادات var en slags uhyre, men det var bare resultatet af deres egen mangel på erfaring og deres unuancerede fantasi. De var ude af stand til at afsvække de følelser af mistænksomhed og frygt, som plagede dem. Gennem smålige gengældelsesaktioner og tåbelige provokationer endte de med at tvinge Mitrادات til at føre krig. Men medens man ved Tiberens bredder fra dette øjeblik ikke lod nogen lejlighed gå til spilde for højkrøstet at erklære sin faste vilje til at fjerne herskeren over Pontos, blev de romerske generaler i Anatolien i lange tider ladt i stikken, så de ikke kunne handle med virkelig beslutsomhed og navnlig ikke med de eg-

nede midler. Netop den manglende sammenhæng i senatets politik skulle komme til at byde Mitradates Eupator mere end én lejlighed til at slå igen og opnå succes'er, som tilsyneladende bekræftede romernes frygt og bekymring og måtte få deres uforsonlighed til at vokse. Sådan gik det til, at kongen af Pontos, da ethvert håb om fred var ude og han følte at han ikke kunne vinde sejren med sine egne styrker alene, besluttede at inddrage først Armenien og siden partherne i kampen.

Denne sidste handling, hvis følger skulle blive af en uberegnelig rækkevidde og alvor, afslutter den lange kreds af mitradatiske krige og afslører deres virkelige betydning og deres skjulte mening i historiens store sammenhæng.

Ved at fjerne det slør, som endnu for Occidentens øjne skjulte den truende styrke hos den genrejste iranisk-parthiske Orient, skulle Mitradates Eupator faktisk tvinge de modstræbende romere til klart at se den overhængende fare, der truede dem, og blive overbevist om den påtrængende nødvendighed af at gå dem i møde.

Fra dette øjeblik af påtog romerne sig omsider det så længe afviste ansvar: at repræsentere den vestlige verden og forsvare den, og samtidig overtog de den tyngende og dog så berømmelige arv efter Alexander den Store.

INTRODUKTION

Orienten og Vesten. Betragtninger over en konflikts natur og dynamik

«Vous connaissez tout cela, tout cela

«Et que je suis plus pauvre que personne ...

MALLARMÉ

1. Lige fra den første begyndelse til samfundsliv har to modsatte opfattelser af menneskets livsforhold stået i en voldsom og uforsonlig kontrastspænding, og begge er blevet hævdet med mægtig styrke.

Den første af disse opfattelser – der utvivlsomt er langt den ældste og som kan betegnes som „absolutistisk“ eller „totalitær“, eller også „despotisk“ – vil betragte menneskeheden som én helhedspræget masse, der ikke kan deles i de enkelte elementer, den er sammensat af, og lade dens skæbne afhænge udelukkende af en udvalgte vilje. En uudgrundelig vilje, der manifesterer sig og beslutter sig helt efter eget forgodtbefindende, som mål i sig selv. En livsbetingelse bliver altså, efter denne lære, i første række opsigtsingen af ens egen personlighed i totaliteten af medmennesker og, indenfor denne ramme, den slaviske aksept af despotens ønsker og den blinde lydighed mod hans ordrer, rettet mod hemmelige mål, som han alene har valgt.

Den anden opfattelse – der i forhold hertil er af langt nyere dato, og som vi vil betegne som „liberal“ eller „individualistisk“, eller også „humanistisk“ – sigter mod at tildele det enkelte individ den fulde rådighed over de evner og egenskaber, som naturen har udstyret det med, og det frie valg af sit eget forhold til alle andre mennesker. For denne opfattelse er det således *de* moralske og retslige normer, som mennesket selv har opstillet og gjort gældende, der burde skabe rammen om individets ordnede sociale liv og samtidig bestemme målet og grænserne for dets harmoniske men ubegrænsede fremskridt.

Den grundlæggende forskel mellem disse to ideologier kan defineres således: for den første opfattelse vil autoriteten – eller det element, uden hvis tilstedeværelse man ikke kunne forestille sig nogen form for samfund – både ved sin oprindelse og ved selve udøvelsen udelukke enhver deltagelse i myndigheden fra dem, overfor hvem den udøves; for den anden opfattelse er derimod hvert enkelt individ umiddelbar kilde til og samtidig genstand for og herre over autoriteten.

2. Såvidt man kan skønne, har disse opfattelser først fundet udtryk hos grupper af mennesker, der havde slået sig ned i visse egne af kloden (Mesopotamien, Indus-bækkenet, Ægypten samt Grækenland i videste forstand), og de er vedblevet med at være karakteristiske for samfund, der er ordnet i geografiske områder netop omkring disse egne og andre der ligner dem i fysisk henseende. Den „totalitære“ ideologi og de mangeartede politiske systemer, der har dannet sig på dens grundlag, er ligefrem blevet et særkende for den kompakte fastlandsblok, der fra det yderste Asien strækker sig lige ind i Europas hjerte, og som i umindelige tider er blevet betegnet med det almene udtryk „Orienten“. Den „liberale“ ideologi er derimod blevet identificeret med de meget forskelligartede sociale organisationsdannelser, der kendetegner de middelhavs-atlantiske områder, der i enhver forstand er udsat for den overvejende indflydelse fra havet, og som det gennem ligeså umindelige tider er blevet almindeligt at betegne som „Occidenten“ eller „Vesten“.

Disse to udtryk, Orient og Occident, som en nu mere end tusindårig sædvane tillægger en geografisk og samtidig en politisk betydning, rummer en medfødt og evig modsætning.

3. Ser man bort fra de karaktertræk, som for hver af dem forbindes med sådanne betegnelser, frembyder hverken den vestlige „verden“ eller den østlige, når man betragter dem hver for sig, et udseende som en homogen og konstant helhed. Først og fremmest er deres præcise beliggenhed og nøjagtige grænser højst usikre og foreløbige, idet de efter omstændighederne kan skifte. Et territorium, der geografisk betragtes som „vestligt“, kan f. eks. i et bestemt øjeblik antage træk, der set fra et politisk synspunkt må kaldes „orientalske“, og omvendt.

På den anden side bemærker man, at disse såkaldte „verden“, der består af mangeartede, ordnede og selvstyrende grupperinger – af stater, for at sige det lige ud, eller politiske magter – er vidt forskellige fra hinanden i fysisk og etnisk karakter, i sprog, kultur, religion, interesser, struktur osv., og at der mellem dem uundgåeligt opstår rivaliseringer, meningsforskelle og gnidninger, der undertiden kan udarte til åbne konflikter.

4. Hvad konflikterne angår, bør man især lægge mærke til, hvorledes deres større eller mindre indvirkning på forløbet af menneskehedens skæbne, med andre ord deres virkelige histo-

riske betydning overhovedet ikke bestemmes af det undertiden gigantiske omfang af de styrker, der tilfældigvis kommer i modsætning til hinanden, men af hvorvidt de samlede involverede styrker tilhører den samme „verden“ eller dels den ene dels den anden.

I det første af de nævnte tilfælde (occidentalere mod occidentalerne: f. eks. den fransk-tyske krig 1870–71; orientalere mod orientalere: f. eks. de tyrkisk-persiske krige i 1720'erne), vil sammenstødet faktisk finde sted mellem magter, hvis sociale og politiske strukturer og hvis indbygges livsidealer er baseret på værdier, der er fælles for dem allesammen; de er derfor bestemt til i sig selv at være stridens motiver uvedkommende, og udgangen på en sådan strid vil de ikke på nogen måde kunne påvirke. Sejren kan nok bringe den ene part fordele og nederlaget den anden part tab, men de nævnte livsværdier vil i hvert enkelt tilfælde så at sige skabe en fællesnævner og fastsætte en grænse for sejrherrens yderste krav såvel som en minimumsmargin som garanti for den besejrede og derved danne et naturligt forståelsesgrundlag, der kan bringe striden ud af verden gennem forhandling om en overenskomst.

Men hvis sammenstødet finder sted mellem magter, der tilhører de to forskellige „verdener“, occidentalerne mod orientalere (eks.: krigene mellem grækerne og achæmenidernes Persien), vil den ulægelige modsætning mellem de grundlæggende værdier og opfattelsen af livet hos de to parter, der indtil det pågældende øjeblik har været latent til stede, blive et katalyserende element for de stridende kræfter og bestemme betingelser og de højeste mål for striden. Den allervigtigste forudsætning for at opnå en virkelig afgørende og varig sejr vil da, i hver af de stridende parter, være om man radikalt kan udrydde modstanderens særlige værdier og i stedet tvinge ham til at antage éns egne. Mangelen hos de to kæmpende parter på nogensomhelst „fællesnævner“, som begge anerkender som ukrænkelig, vil på den anden side uundgåeligt føre til fjernelse af enhver grænse for sejrherrens fordringer og taberens sidste rest af garantimargin. Da således a priori en hvilkensomhelst mulighed for forståelse og for en enig løsning på striden er udelukket, vil denne med skæbnens uafvendelighed antage karakter af en nådeløs kamp for at fastslå den ene ideologis overlegenhed og for at erobre det absolutte overherredømme for den magt, der repræsenterer denne ideologi.

Af denne kortfattede analyse af karaktertrækkene og målene for to særegne arter af stridigheder kan således uddrages,

at ingen indbyrdes kamp mellem vestlige magter eller mellem østlige magter nogensinde kan have som mål, og langt mindre som resultat, at tilintetgøre Vesten eller Østen som sådan, mens ethvert sammenstød mellem vestlige magter og orientalske magter altid vil stræbe mod ødelæggelsen af modstanderens „verden“ og faktisk risikere at fremkalde den.

5. Hvad særlig angår denne sidste antagelse, vil nogle yderligere forklaringer sikkert ikke være overflødige.

Årtusinders erfaring bekræfter den vedvarende og ulægelige karakter af modsætningen mellem Orient og Occident, men viser også, at den ikke altid er fremtrådt som en egentlig konflikt, og at et sammenstød af denne art aldrig indtil nu er blevet afsluttet med erobringen af det absolutte verdensherredømme for den ene part til ugunst for den anden. Hvad der hidtil er anført, leder altså til at antage eksistensen af pauseperioder, under hvilke de to hinanden fjendtlige verdener kan ophøre med at bekrige hinanden og sameksistere under fredelige forhold; på den anden side kan man konstatere, at nogle konflikter, som dog viser alle kendetegn på et virkeligt sammenstød mellem Øst og Vest, til sidst er blevet løst ved en simpel overenskomst, som genoprettede den forstyrrede balance og efterlod både den ene og den anden modstanders personlighed urørt.

Alt dette indskrænker i virkeligheden ikke i mindste måde alt hvad vi forud har slået fast, af følgende grunde: først og fremmest må man huske vel på, hvordan man med udtrykkene Orient og Occident ønsker at betegne såvel de to grundlæggende ideologiske strømninger som de politiske magter, som kan give udtryk for de respektive strømninger. I den brede ramme, der findes for modsætningen mellem Vest og Øst, betragtet som helheder, gør denne adskillelse det muligt, at hver af de nævnte kategorier får sin særlige dynamik.

Så længe modsætningen mellem Øst og Vest udvikles på et rent ideologisk plan, vil den simple modstrid mellem de to udtryk være tilstrækkelig til at bestemme den, og samtidig, ved sin udsøgt logiske karakter, gøre den vedvarende og ulægelig. Men vil man overføre denne samme modsætning på politisk og praktisk grund, vil muligheden for at realisere den altid forudsætte et supplerende bidrag af styrkecoefficients, der er uundværlige for begivenhedernes forløb, selv om de er meningsforskellens inderste ideologiske natur ganske uvedkommende – som industrier, råstoffer, penge, våbenudstyr, alli-

ancer, osv. osv. Hvis der skulle opstå mangel derpå inden den fuldstændige og endelige afslutning på konflikten, ville dette tvinge parterne til at aftale en afbrydelse af den.

Med andre ord: fra det øjeblik hvor den opfattelse, vi har betegnet som det „totalitære“ menneskesyn, stilles over for en anden, som man har villet betegne som det „liberalistiske“ syn, vil modsætningen mellem „despotisme“ og „frihed“ eller mellem „Orient“ og „Occident“ altid træde i funktion i den akutte tilstand. Men den vil ikke altid antage karakter af åben, voldelig konflikt, eftersom de politiske magter, der skulle blive hovedaktører i en sådan, ikke altid udviser den energiske vilje eller råder over de materielle ressourcer til at påbegynde den og føre den til ende.

6. Hvis det besluttende element skal have en afgørende indflydelse på, om en sådan konflikt skal opstå, er der visse særlige omstændigheder, der må være til stede.

Hvor meget enhver social gruppe end kan adskille sig fra alle andre på et uendeligt antal områder, vil modsætningerne i sidste ende altid kunne føres tilbage til én af de to nævnte grundlæggende opfattelser. F. eks. er den fælles „vestlige“ natur ved Storbritannien, Italien, Frankrig, USA, Spanien i vor tid, ganske klar til trods for forskellene mellem de typer, hvert enkelt land repræsenterer; ligesådan ser man trods lignende forskelligheder klart den fælles nuværende „orientalske“ natur ved Jugoslavien, kontinental-Kina, Cuba, Sovjetunionen, osv.

Denne givne fundamentale opfattelse begrænser flertallet af staterne sig dog til at akceptere, så at sige passivt: de tilslutter sig dens principper og skaber på basis deraf deres egen organisation, deres egne love, deres egen livsform, og bidrager, hvis det absolut er nødvendigt, til forsvaret deraf. Meget få er de magter, som ikke viser sig helt ligegyldige overfor eventuelle trediestaters antagelse af deres egen ideologi, og ligefrem yderst få er de, som føler sig kaldet til selv at tage initiativet til at påvirke andre stater dertil.

Et sådant initiativ udfoldes i almindelighed i to tilfælde:

a) Det sker, når en samfundsgruppe, i stedet for at begrænse sig til at modtage en allerede udarbejdet ideologi og akceptere den som norm for sin eksistens, beslutter sig til selv at optræde som skaber af en ideologi og benytte sig af den som instrument til at hævde sin egen frodige personlighed. I et sådant tilfælde føres gruppen til at identificere sig med doktrinen og tillægge alle sine livsytringer det udelukkende formål at bringe

dennes myte i anseelse og hævde dens værdier overfor andre samfundsgrupper, der til slut akcepterer disse normer uden selv at deltage i deres udarbejdelse. Hvis et folk stræber i denne retning og har til hensigt at tvinge et andet folk ind under en ny ideologisk krav, bliver dette et uomgængeligt led i dets livsbetingelser og kommer til at bestemme dets vilje til at vove sig ud i en konflikt og møde dens prøvelser.

Frankrig i det 18. århundrede tilhørte uden al tvivl Vesten, ligesom Rusland i det 19. århundrede Orienten, og dog havde hverken den ene eller den anden af disse to store stolte og krigerske magter før den tid udvist nogen ambition i retning af det uindskrænkede verdensherredømme, endsige taget noget initiativ til en konflikt for at opnå det. Det skete derimod med ét slag for Frankrigs vedkommende i 1792 og for Ruslands i 1917. Det var en følge af revolutionære bevægelser, i begge tilfælde inspireret af doktriner, der i grunden kan betragtes som simple genbekræftelser af basis-ideologierne i de „verdener“, som de to lande i forvejen tilhørte. Den pludselige og utæmmelige dynamik i det franske Vesten og i det russiske Østen bør altså ikke henføres til impulsen fra nye principper, men til den af forskellige grunde modificerede holdning hos disse folkeslag overfor ideologier, der allerede var latent til stede og til den derpå følgende skærpelse af deres vilje til handling.

b) Noget lignende indtræffer, hvis der i en samfundsgruppe erkendes en sådan styrkeophobning, at den ledes til vished om allerede at have nået en ubestridelig førsteplads blandt staterne. Denne forestilling fremkalder hos den, der har den, en art skyldkompleks, der manifesterer sig gennem en overdreven høj vurdering af det tænkte ansvar for hele ens egen „verden“, og endda i et ønske om at påtage sig ansvaret, selv imod de andre grupperes ønske indenfor den samme „verden“; og det går endda så vidt, at et folk, mod de andres vilje, kan tage initiativet til en magtaktion med det formål under dets egen ledelse at fremkalde deres fælles ideologiske definitive triumf.

Det var vel netop en sådan styrkeophobning og indbildt forestilling om egen førerstilling, der ville finde sin fulde retfærdiggørelse ved at tale i hele Vestens navn – og aldeles ikke de sædvanligt anførte, uforklarlige motiver –, som i 1914 førte Tyskland til at slippe den såkaldte „Første Verdenskrig“ løs. Selve dette udtryk er tilstrækkeligt til at angive dens virkelige natur.

7. Som nævnt er den første uomgængelige betingelse for, at den ideologiske modsætning mellem Orient og Occident kunne antage karakter af en åben og voldelig konflikt, den udtrykkelige udfoldelse af viljen hos dens fremtidige hovedaktører. Men ikke mindre betydningsfuld er den anden forudsætning: den nødvendige materielle evne hos de pågældende magter til at bestå prøven. Konstateringen af en sådan evnes faktiske tilstedeværelse er en ensidig politisk handling, baseret på beregninger over mængden af egne til rådighed stående styrker (mandskab, våben, industri, forsyninger, pengemidler) i forhold til modstanderens, samt på skøn over de gunstigste omstændigheder og tidspunkter for deres anvendelse, med den højeste sandsynlighed for et heldigt udfald. Det er en rent politisk handling, som – hvis den skal udføres med den nødvendige sagkundskab og den påkrævede ansvarsfølelse – må se fuldstændig bort fra de ideologiske krav, i hvis navn konflikten eventuelt skulle indledes. I tilfælde af et negativt resultat af vurderinger og beregninger måtte man derfor erklære, at man måtte opgive foretagendet eller i hvert fald udsætte det til en bedre lejlighed.

Sovjetruslands dynamik i årene 1918–20 og dets vanvittige utålmodighed efter at kaste sig ud i erobringen af verdensherredømmet har utvivlsomt ikke hindret de ledende bolschevikker i at opgive en handling, de så brændende ønskede, lige fra det øjeblik, da manglen på de til formålet nødvendige midler efter deres skøn syntes at dømme den til en sikker fiasko.

Hertil må føjes – eftersom eksemplet er relevant og aktuelt – at netop nødvendigheden af at skaffe sig disse midler og skabe en situation der var egnet til at benytte dem, har tvunget USSR til en række på hinanden følgende yderst komplicerede manøvrer, der ofte tilsyneladende står i modstrid med hinanden. De vigtigste etaper i denne udvikling er: Rapallo-traktaten fra 1922; Ribbentrop-Stalin pagten af 1939; den anglo-amerikansk-sovjetiske pagt af 1941; aftalen om kontrol med kærnevåbenforsøg af 1963. Disse manøvrer har vissevis ikke forhindret russerne i at tabe deres grundlæggende strategiske mål af syne, men de har hidført en næsten trediveårig „pauseperiode“ i konflikten mellem Orient og Occident. I mellemtiden har den bestået på det ideologiske plan.

På den anden side, også efter udbruddet af en åben konflikt og mens den står på, kan en af de stridende parter med ét blive opmærksom på sin mangel på uundværlige midler til at klare kampen med virkelig sandsynlighed for et heldigt ud-

fald, eller vurdere de lidte tab og den fremtidige risiko som altfor tyngende til at kunne opvejes af fordelene ved en hypotetisk sejr. Disse betragtninger udgør en politisk handling, der svarer til den før nævnte, og de kan føre til en overenskomst med modstanderen for at bringe fjendtlighederne til ophør og genoprette freden på basis af et kompromis, der først og fremmest går ud på, at hver enkelt af de kontraherende parter giver afkald på kravet om selv alene at have førstepladsen.

Den lejlighedsvis og dog så ofte forekommende virkeliggørelse af sådanne hypoteser gør det på den ene side muligt at forstå, hvordan det kan gå til, at alle de kampe mellem Orient og Occident, som historien melder om, indtil nu med usvigelig sikkerhed er blevet afsluttet med genoprettelsen af sameksistensens ligevægt mellem de to stridende „verdener“, og på den anden side forklarer den også, at det er lige så usvigelig sikkert, at disse kampe vil blive genoptaget.

Det forholder sig sådan, at en afbrydelse af de „åbne stridigheder“, som aftales på ovennævnte grundlag, forstået blot som middel til at fjerne farerne ved en tilfældig situation, aldrig vil kunne formå at bringe de stærkere krav fra ideologierne til tavshed – de er nemlig selve oprindelsen til striden. Hvis årsagerne til dens afbrydelse falder bort, vil den stadige gyldighed af disse krav gøre genoptagelsen af konflikten uafvendelig, i al fald potentielt.

Den afbrydelse af sammenstødet mellem Orient og Occident, der indtrådte i efteråret 1962, i anledning af Cuba-krisen – dengang den såkaldte „kolde krig“ havde nået en sådan intensitet, at det var muligt at sammenligne den med en egentlig kamphandling – har utvivlsomt for øjeblikket afværget de mest katastrofale konsekvenser for alle de implicerede magter, men har bestemt ikke ændret deres meningsforskelles sande natur eller definitivt fjernet muligheden for en voldelig genoptagelse af striden.

8. Den længere eller kortere varighed af den pause-periode, der kommer, efter at der har fundet en afbrydelse sted af konflikten mellem Orient og Occident (det kan dreje sig om måneder, år og endog århundreder), har ikke som sådan nogen indflydelse på spørgsmålet om genoptagelse af konflikten. Ligeledes har den udvikling, der i løbet af pauseperioden kan finde sted i forholdet mellem de to rivaliserende blokke, ingen betydning i så henseende. Det drejer sig om højst forskellige arter af udvikling, der går fra den yderste spænding af ty-

pen „kold krig“ lige til dens direkte modsætning, den tilsyneladende fulde normalitet, gennem en overordentlig rig skala af nuancer, dikteret af omstændighederne; i diplomatisk jargon har hver sit eget navn. Erkender man imidlertid den iboende tendens hos den ene og den anden blok til at søge at løbe modstanderen over ende, og begrænser man sig til at betragte dem i deres ydre aspekt, dvs. som to ideologisk set homogene masser, der er fulde af „fjendtlige ladninger“ imod hinanden, vil deres individuelle opførsel og deres gensidige relationer altid forekomme konstante; dette gælder både når modsætningen manifesterer sig, og når den midlertidigt pauserer.

Betydningen af en „pause“ som moment i konfliktens dynamik beror snarere på karakteren og omfanget af de forandringer, der i samme periode kan vise sig i den indre struktur i hver enkelt blok. Som udtryk for en vedvarende ideologisk identitet vil blokken overfor en opdukkende farlig situation, hvadenten den er af offensiv eller defensiv natur, antage den af situationen bestemte form af koalitioner. Til dem vil de pågældende magter bidrage med styrker i forhold til hver enkelts faktiske muligheder, men også i forhold til de pågældendes særlige grad af interesse for det foreliggende tilfælde.

Det er således indlysende, at en ændring i vurderingen af sådanne muligheder og af sådanne interesser, også fra blot en enkelt af de nævnte magters side, uundgåeligt vil forstyrre den indre ligevægt i gruppen og ændre dens samlede ydeevne, og som følge heraf give konflikten en ny og anderledes karakter, med henblik på dens fremtidige genoptagelse.

Ser man bort fra disse, skal vi sige normale og hyppige omvurderinger (der er baseret på mere eller mindre banale beregninger over muligheder, eller dikteret af tvingende nødvendighed), kan sådanne nyvurderinger, under indtryk af usædvanlige og sammensatte bevæggrunde, undertiden være i stand til at fremkalde en udvikling af uberegnelig historisk rækkevidde.

Et eksempel af denne art finder man i følgerne af det fænomen, der ovenfor blev antydnet i par. 6: Det består i, at en folkegruppe, der indtil det øjeblik havde været et passivt og uinteresseret menigt medlem af en blok, med ét stræber mod at indtage pladsen som dennes leder. Man kan nævne tilfældet med de arabiske folk: i en pause, der efterfulgte en usædvanlig grusom fase af konflikten i den første halvdel af det syvende århundrede, da de var opflammet af Muhameds forkyndelse og samtidig kunne drage fordel af en række meget fordelagtige omstændigheder, lykkedes det dem at nå op til

en position af uindskrænket førsterang i den orientalske verden, hvoraf de indtil da havde udgjort et ganske uvirksomt sekundært element.

Spørgsmålet om at erobre Vesten, som det sassanidiske Persien nu ikke længere var i stand til at løse, og som araberne hidtil havde betragtet uden nogensomhelst interesse eller lidenskab, fik med ét slag en vital betydning i deres øjne.

Den østlige og den vestlige blok frembød fortsat billedet af gensidig uhelbredelig rivalitet, men den dybe forandring, der havde vist sig i den østlige bloks struktur, gav konflikten en helt anderledes karakter, end den havde haft i løbet af de sidste århundreder.

Dette var ikke blot en følge af de nye materielle og ideelle ressourcer, som Orienten kunne betjene sig af, men det skyldtes særlig Vestens manglende evne til at fatte den nye tingenes tilstand og den sendrægtige reaktion, hvormed man mødte den. En overraskelse og nogle forsinkelser var nær ved at vælte Vesten over ende, så det i begyndelsen så ud til at gå uopretteligt galt. Det førte til sidst til, at dens muligheder for afgørende sejr blev svækket i adskillige århundreder.

Man kan endvidere nævne den gennemgribende ændring i den orientalske bloks samlede ydeevne, som er fremkaldt af den aktuelle kamp mellem Sovjetunionen og Kommunist-Kina, der netop gælder lederfunktionen.

Ligeså vidtrækkende følger som de ovennævnte for forløbet af konflikten kan fremkomme ved ændring af en bloks indre struktur, hvis et andet fænomen viser sig: en samfundsgruppe kan opgive de fælles livsidealer til fordel for de modsatte; den overføres, med andre ord, fra den „vestlige verdens“ kreds til den østlige eller omvendt.

Her tænkes ikke på den „overførsel“, som pånødes folkeslag i en af disse verdener som følge af en – endog blot delvis – sejr for den modsatte verden: en sådan ideologisk undertvingelse, udstrakt til universel målestok, er indbefattet i selve årsagerne til konflikten og udgør ligefrem det mål, som begge parter, hver til sin egen fordel, i praksis bestræber sig på at nå (som den brutale underkastelse under de „orientalske“ doktriner, som befolkningerne i Ungarn, i Polen, i en del af Tyskland, osv., i 1945 blev tvunget til af den sovjetiske erobrer).

Det fænomen, der her interesserer os, er snarere den velovervejede tilegnelse fra en samfundsgruppes side af de doktriner, der indtil det pågældende tidspunkt af gruppen selv var

blevet anset for uforenelige med dens egen livsform. Dermed hentydes til en „kovending i den ideologiske indstilling“, snævert begrænset til den pågældende samfundsgruppes kreds, med udgangspunkt i en selvstændig manifestering af dens vilje, og uden hensyntagen til konfliktens betingelser. Overføringen fra den „vestlige verden“ til den „orientalske“ af Jugoslavien i 1946 og af Kina i 1949, der fandt sted uden nogen som helst tvang fra en sejrrig modstander, under en pause i konflikten, er to typiske eksempler herpå.

Disse „overførsler“ eller „kovendinger“ i holdninger fremkalder en virkelig forandring af strukturerne og ligevægten i den blok, fra hvilken de udgår, og det er derfor ganske klart, at de vil svække dens globale styrke, undertiden ganske betydeligt.

Hvor høj den tabte styrkes koefficient end kan være som følge af, at en deltager i en blok svigter, vil graden af denne svækkelse være omvendt proportional med den hurtighed, hvormed blokken forstår at reagere på hændelsen: dvs. begribe dens virkelige natur og indstille sig på en passende ny optræden.

I løbet af blot tyve år har den vestlige verdens langsomhed til at indse eksistensen og vurdere rækkevidden af situationer i lighed med de ovennævnte to gange været årsag til yderst alvorlige kriser. Første gang i årene 1917–19, da to grupper af magter, begge occidentale, i løbet af en indbyrdes krig anså det for fordelagtigt, gennem en revolutionær bevægelse, at fremhjælpe et nyt styre i Rusland. Omvæltningen lykkedes, men medens den østrigsk-tyske gruppe hurtigt gjorde sig klart, at dens resultat var blevet en udløsning af de orientalske tendenser hos russerne, og gjorde en kraftanstrengelse for at kvæle den i fødslen, opdagede den anglo-fransk-italienske gruppe slet ikke denne fare. Denne gruppe arbejdede forbitret på at uskadeliggøre de occidentale fjender, hvorved de forhindrede disse i at fuldbyrde det hverv, de havde påtaget sig i hele den verdens interesse, som de selv tilhørte, og de indså heller ikke efter deres egen sejr, hvorledes den nye sovjetiske magt var beskaffen, og forstod ikke den enorme impuls, der gennem den tilførtes den orientalske aggressivitet.

Kun få år senere skulle den utilstrækkelige hurtighed i opfattelsen endnu en gang lade Vesten løbe meget alvorlige risikoer. I 1933 antog det tyske folk, ved en frivillig og enstemmig beslutning, et styre, der var baseret på principperne i en totalitær ideologi af ægte orientalsk præg og, ligeså velover-

vejet, søgte man at fremkalde dens universelle triumf ved at søge at erobre verdensherredømmet for sig selv.

Imidlertid lykkedes det aldrig Vesten gennem de seks år, som var nødvendige til at forberede en sådan erobring, fra 1933 til 1939, trods mangfoldige tydelige indicier, at begribe den virkelige betydning af de begivenheder, som man var vidne til.

Man bemærkede for det første ikke den afvisning af de vestlige ideologier, der lå i antagelsen af det ny styre fra Tysklands side, men man vedblev at betragte dette land som solidarisk med sin egen blok, hvorved man nægtede at indse den uoprettelige ændring, som landets strukturer i mellemtiden havde undergået.

Man kunne følgelig ikke begribe, at de modsætninger mellem Tyskland og visse vestlige lande, der efterhånden skærpedes, aldeles ikke havde karakter af lokale truende episoder, som det ville være muligt at afvikle ved overenskomster, men tværtimod var udslag af den ubetvingelige fjendtlighed mod Vesten som sådan, fra en magt, som nu identificerede sig med Orienten i videste betydning.

Og endelig indså man ikke den dynamiske, aggressive, voldsomme karakter, som en sådan identifikation uundgåeligt måtte få ved at finde sted i et folk, der af naturen er krigerisk som det tyske, og på et tidspunkt, da det befandt sig på begejstringens tinde og i besiddelse af en absolut overvægt i resourcer.

Disse stadige forfejlede vurderinger havde følgende virkning: i det øjeblik da Tyskland – der havde sat sig selv i stedet for det endnu alt for svage og usikre Sovjet-Rusland i funktionen som forkæmper og fører for den orientalske verden – udløste konflikten, besluttet på at ødelægge og udslutte Vesten, kunne man i den vestlige verden endnu indbilde sig, at man kunne holde det tilbage ved at appellere til et fællesskab i idealer, der allerede for år tilbage uigenkaldeligt var gået tabt.

9. Jeg resumerer, for klarhedens skyld, de hidtil nåede konklusioner.

Efter først at have undersøgt beskaffenheden af kontrasten mellem Orient og Occident har vi kunnet fastslå dens universelle og uhelbredelige karakter, hvorved mulighederne for at løse den konflikt, der stammer derfra, har vist sig indskrænket til den endelige udslættelse af den ene af parterne til den andens udelukkende fordel. Da et sådant resultat endnu aldrig

er blevet opnået, må denne konflikt stadig betragtes som faktisk værende i gang.

Mens man ventede på en drastisk løsning efter de ovenanførte retningslinjer, har konflikten mellem Orient og Occident i århundredernes løb udviklet sig gennem en række kriser, som alle er blevet afbrudt før tiden på grund af en ændring i de stridendes stilling til de mål, man oprindeligt havde sat sig. Lige så snart opnåelsen af disse mål påny har syntes mulig, er pausen igen blevet afbrudt og krisen genoptaget under omstændigheder, indrettet efter de stedfundne ændringer, og derfor forskellige fra dem, der forelå under den foregående krise.

Den uberegnelige mangfoldighed af aspekter, som sådanne ændringer fra gang til gang kan antage, har tendens til at give hver enkelt krise form af en særlig konflikt med sit eget mål. I virkeligheden burde de allesammen forbindes som successive afsnit i ét og samme historiske fænomen, der har én eneste oprindelse, og som det kun er muligt at tænke sig én bestemt form for løsning af.

I lyset af alle de fremførte synspunkter må man se en ubestridelig identitet mellem de grundlæggende træk ved visse hændelser i oldtiden, og dem der er forbundet med den krise, der plager vor tid. De må alle betragtes som udtryk for den universelle konflikt mellem Orient og Occident, og hver af dem udgør netop en af dens mange faser.

10. Hvad særligt denne sidste fase angår, vil en sådan sammenstilling naturligt fremkaldes både af rent fornuftmæssige overvejelser og af sædvanemæssige motiver. Meget sjældent har, for eksempel, ved de forudgående lignende lejligheder, de forskellige stridende parter vist en sådan iver efter at flokkes i den ene af lejrene og hævdet sit tilhørsforhold til den med en så demonstrativ og rasende stolthed; og ligeså sjældent er kampens endelige mål blevet defineret, og sejrherrens krav såvel som taberens skæbne forud bekendtgjort på en så højtidelig og udtrykkelig måde. Men måske endnu sjældnere har menneskeheden i andre perioder af sin historie med så stor omhu som i vor tid, i den prøve man står overfor, set tegnene på en ægte konflikt mellem Øst og Vest, eller indrettet sig på at imødegå den med større klarhed og beslutsomhed.

Det øjeblik, hvori den nuværende fase af konflikten blev indledet, og den anledning, der har bestemt den, kan man,

uden risiko for fejltagelser, finde i den gennemgribende omvæltning i Ruslands politiske forhold og ideologiske holdning, der fulgte på oktoberrevolutionen i 1917. Krisen, der viste sig meget voldsom lige fra begyndelsen, har nu varet i mere end et halvt århundrede og har fulgt en slynget og ofte tilsyneladende modsigelsesfyldt kurs, i lighed med andre der var gået forud for den; men den har adskilt sig fra dem alle ved at genspejle den enestående udvikling, der i løbet af samme tid har fundet sted med hensyn til værdien af de praktiske magtmidler til opnåelse af stridens mål.

11. Ved udtrykket „de praktiske magtmidler“ forstås generelt summen af de mest effektive midler, der i et givet øjeblik er til rådighed og bringes til anvendelse til den maksimale grænse for deres ydeevne. Selv ved en ganske summarisk undersøgelse af data for „de praktiske magtmidler“ gennem hele konfliktens forløb kan man konstatere, at ændringerne i dem har været næsten uden betydning fra konfliktens begyndelse og indtil for ganske nylig. Men netop i denne sidste fase er der sket en brat udvikling af dem, der har ført dem til umådelige højder med en stadig hastigt stigende bevægelse.

Med andre ord: ud fra den antagelse – som vi før har begrundet – at striden mellem Øst og Vest har varet næsten femogtyve århundreder, betyder dette, at kampmidlerne og dermed den kapacitet, parterne har haft til rådighed, i det væsentlige er forblevet uændret, i hvert fald gennem fireogtyve af disse århundreder. Det kan naturligvis ikke nægtes, at der gennem denne lange periode er kommet nye og mere effektive kampmidler i anvendelse, man kan f. eks. blot tænke på ildvåben. Men, bortset fra den meget langsomme udviklingstakt og de utroligt lange mellemliggende stilstandsperioder, er den styrkeforøgelse, der fremkaldes ved anvendelsen af mere virkningsfulde midler, blevet næsten helt opvejet af den manglende udvikling af andre hjælpemidler: Napoleons artilleri var sikkert kraftigere end Muhamed II's, og begges uendeligt kraftigere end Poliorketes' murvæddere, og dog har alle tre generaler været nødt til at betjene sig af de samme meddelelsesmidler som Kyros, og da de ikke svarede til de ændrede krav, viste de sig at være stadig mindre og mindre effektive.

De vidunderlige videnskabelige opdagelser og den gigantiske økonomiske udvikling der har fundet sted i det 19. århundrede – i en pause-periode – har øvet en indflydelse på striden mellem Orient og Occident, der i usædvanlig grad har ændret

dens karakter. Under skærpelse af den ideologiske modsætning ved tilførelse af nye grunde til uenighed har disse to faktorer først og fremmest gjort en genoptagelse af konflikten uundgåelig og fremskyndet krisen. Dernæst har de, efter krisens fornyede opblussen, forsynet begge de rivaliserende blokke med praktiske magtmidler, der ikke blot er uendelig meget større end dem, man tilsammen har haft til rådighed i alle de forudgående sammenstød, men som (og dette er det uhørt nye ved fænomenet) har mulighed for en yderligere forøgelse uden grænser.

Derfor, mens den uundgåelige udtømmelse af de disponible kræfter i de tidligere faser til sidst fremkaldte en afbrydelse af striden, opmuntrer den ubegrænsede mulighed for at forny sin styrke, og samtidig øge den, i den nuværende fase, til en fortsat anstrengelse i denne retning; de videnskabelige og tekniske fremskridt, der går hurtigere og hurtigere under pres fra de to parter, ikke blot muliggør en forlængelse af konflikten, men forstærker ligesåmeget dens voldsomhed, og gør skridt for skridt dens følger mere alvorlige.

Det drejer sig således om en slags kædereaktion, som kun menneskelig fornuft og vilje ville kunne standse eller afbryde, før den udløses i forfærdelige katastrofer.

Det er et faktum, at de lagre af praktiske magtmidler, som begge blokkene råder over, allerede nu ville være tilstrækkelige til at sikre den totale sejr for den, det ville lykkes at benytte dem under gunstige betingelser, som fra begyndelsen garanterede en tilstrækkelig usårbarhed mod farerne ved modstanderens gengældelse. En sådan eventualitet betragtes af alle som rent teoretisk; på trods heraf er man nået til et højdepunkt i den skarpe ideologiske strid mellem Orient og Occident, og den kendsgerning at de to parter ikke tilstræber en ærligt ment overenskomst om at give afkald på en løsning ved sådanne midler, gør det umuligt at udelukke den mulighed, at den ene part, trods bevidstheden om den uundgåelige risiko, kunne drive sin egen vanvittige dristighed lige til det punkt at gøre forsøget. Vi nødes altså til et øjeblik at tage denne hypotese i betragtning.

12. Først må man lægge mærke til, at det, for at udvikle de enorme praktiske magtmidler, der i dag faktisk kan opnås, er nødvendigt at anvende metoder, som kun er tilgængelige for nogle få samfundsgrupper, som imidlertid svarer til de mest udviklede kulturcentre i hver af de to „verdener“. Men netop

ved deres mulighed for at frembringe og udnytte sådanne midler, udgør de fra et strategisk synspunkt de „vitale områder“.

Skulle de ansvarlige i en af blokkene beslutte sig til at tage sådanne midler i anvendelse, kan det altså formodes, at de ville samle deres anstrengelser om at skade modstanderens „vitale områder“, og at gengældelsesangrebet dernæst ville ramme med hele sin vægt i angriberens tilsvarende område. Følgerne af sådanne begivenheder ville, efter pålidelige beregninger, antage så katastrofalt et omfang, at ethvert spor i de respektive blokkes „vitale zoner“ af mulighed for at opfylde den enes eller den andens ærgerrighed i retning af den uindskrænkede forrang ville være forsvundet. Hvis disse antagelser bekræftes, kan man med andre ord forudse, at de samfundsgrupper, som på det givne tidspunkt udtrykker den højeste grad af kultur i Orienten og i Vesten, ville lide så uuhjælpelige skader, at de ikke blot måtte opgive deres verdens-ambitioner, men indenfor deres „verden“ i øst eller vest ville blive henvist til en plads i bageste række, og, i forbindelse med den strid der adskiller dem, måtte indtage en uvirksom holdning.

Antager man altså, at også den nuværende fase af konflikten mellem Øst og Vest, med hensyn til en definitiv løsning, ville slutte med et nul som facit, vil et sådant resultat under de antydede omstændigheder denne gang ledsages af åbningen af et „magt-tomrum“, som ville indebære en alvorlig sækning af kulturens højeste udviklingsgrad.

De nye og ukendte kræfter, der ville udløses ved dette tomrum, i et forsøg på at udfylde det og dermed påtage sig ansvaret for striden mellem Orient og Occident, ville ikke kunne stamme fra andre end fra samfundsgrupper, der i hele denne tid var forblevet udenfor kapløbets udvikling eller kun var forblevet uberørt af dens følger takket være deres lave kulturniveau. Et sådant niveau ville således udgøre den eneste mulighed for fysisk redning for en menneskehed, der har vurderet sine egne evner for højt og har været endog altfor stolt af dem.

1. I foråret 387 f. Kr., knap et halvt århundrede før Alexander den Stores herredømme, var delegerede fra de fem største byer i Grækenland (Sparta, Athen, Theben, Korinth og Argos) kaldt sammen i Susa i Elam, hvor en satrap mundtligt meddelte dem de fredsbetingelser, som var blevet dikteret af storkongen Artaxerxes II Mnemon. De bøjede sig og accepterede dem.

Således afsluttedes efter hundrede års kampe, den første konflikt mellem Øst og Vest, som historien har at berette om, med en påtvunget traktat, uden forhandling, kort sagt ved et magtbud. Hovedpersonerne i dette møde havde været Hellas og Achæmenidernes rige. Ved at udnytte den uundgåelige rivalisering mellem de græske bystater og ved at bestikke partierne, borgerne og tyrannerne med masser af guld-dareiker, var det til sidst lykkedes de besejrede fra Marathon, Salamis, Plataæ og Kap Mykale at triumfere definitivt over deres traditionelle modstandere. På grundlag af denne traktats bestemmelser skulle faktisk alle de græske byer i Lilleasien, bortset fra Cypern og Klazomenai, gå ind under det persiske herredømme igen. Denne traktat blev fra Vestens side beskedent betegnet med navnet på en skibskaptajn fra Sparta, Antalkidas, der havde knyttet de første kontakter til hoffet i Susa, men den kaldes mere korrekt „Kongefreden“. Garanter for freden var byerne i den europæiske del af Grækenland og Arkipelaget, der velvilligt fik tilladelse til at beholde deres usikre selvstyre. Status quo, der i begyndelsen af det femte århundrede var blevet forrykket ved den joniske opstand, blev på denne måde genoprettet, helt igennem til Achæmeniderigets fordel.

Blandt de byer, som efter denne traktat skulle være givet tilbage til storkongens overhøjhed, var Kios.

Kios hedder i dag Chemlik: en banal tyrkisk landsby med huse, der er elendige og faldefærdige, minareten uden top og dækket af resterne af en gammel storkerede og i centrum af en støvet stump græsplæne står cementbusten af Kemal Atatürk. Kort sagt en landsby som utallige andre i Anatolien, hvor selv forfaldet er standset, gået i stå i dvalens ubevægelighed. De passive indbyggere tilbringer tiden i venten på båden til Istan-